

OM HUMOR.

OM HUMOR.

Humor är icke helt och hållet avskaffad i dessa dagar. Det är tillåtet att skämta då och då för att krydda sitt tal, även när man är i tagen med de allvarliga spörsmål, som "satts under debatt". Man får till och med använda sin humoristiska gåva att fördränka i löje vad som helst, nota bene om man har ett moraliskt eller vetenskapligt tendentiöst syfte — ett syfte att förbättra genom att uppvisa vrångbilderna eller att visa människorna vad de äro. Men ingen törs vara en fin humorist — humorist på grund av nöjet av humoristisk uppfattning och framställning — en humorist med Guds nåde, som har rätt att upplösa allt disharmoniskt, vrångt och eländigt — tillvarostriden, skröpligheterna, synder och alltsammans — i ett stort, alltomfattande, alltförlåtande halvt svår-modigt men medkänsligt löje. Vem skulle i vår tid våga framställa en skara fyllbultar och glädjeflickor så som Bellman framställt dem — förkomna, bedrövliga varelser, men älskvärda i all sin löjlighet, och fullkomligt odömda i sedligt avseende? Stackars fader Movitz, stackars Ulla Vinblad — hade ni råkat i händerna på nutidsdiktare — huru skulle de icke karvat och dissekerat eder och uppvisat hur komplett ömkliga ni äro — djuriska förnedrade varelser, ej värda annat öde än "stöbesleven".

Och ingen skulle ha nöje av er trots allt ert elände — utan alla skulle betrakta er som ett slags "försökskaniner" eller spotta och säga emellan sig: dryckenskapen och köttens begärelser äro stora laster, låter oss bli good-templare och låter oss upprätta en midnattsmission och ett Magdalenahem, hundra alnar långt och femtio alnar brett och trettio alnar högt och en tvärhand därtill.

Ja, tiden är sedlig. Men den visar även anlag att bli fanatisk, aldrig har predikogåvan varit så i övning som i dessa dagar, och ehuru det alltsammans går ut på ädla syften — kärlek, broderlighet, altruism o. s. v. — förefaller det mig som hätskheten endast vore i stigande. Man predikar om kärlek tills man blir het och arg, man slår varandra i huvudet med kärlek och broderlighet — man hjälper och upprättar varandra i kärlek med sådant nit att man håller på att strypa varandra. Man är så kärleksfull i ord och gärning att man alldeles glömmar att vara det i själ och sinne, vilket ändå är det som verkar försonande människor emellan.

I en sådan tid är man i starkt behov av humor, ty humor försonar människorna — den är en yttring av den medfödda sympatien, som icke behöver predikas utan är tillstädes ändå hos rättfärdiga och orättfärdiga, som äga förmåga av sympati. Den är de publikaners och syndares evangelium — den uppställer intet sedlighetsideal — den tillåter människorna att vara sådana de äro — den kostar inga offer och ingen kamp — den är i full enlighet med våra böjelser, men den lär oss att finna nöje och behag i varandra, den förenar oss i det sorgbundna löjets brödraskap, där ingen anses god och ingen ond, emedan den alldeles bortser från, om man är det ena eller det andra.

Detta är ju en "farlig indifferentism"! Ja visst är det så, men inte annat än jag kan finna är kärleken sådan den beskrives av Paulus en lika farlig indifferentism. Kärleken är tålig och mild, säger han — så är humorn ock, ty den såras icke av det som är fult och stötande, den söker upp de förkomna och eländiga och visar att de äro värda intresse — kärleken vredgas icke, dömer icke — ej heller humorn — kärleken förlåter allting — så ock humorn — kärleken är ödmjuk — det är humorn ock, ty humorn kommer människorna att icke anse sig själva bättre än andra.

Humorn har därför rätt att vara till även utan den ringaste förbindelse med sedliga tendenser — och den verkar så mycket mer försonande ju mer den får vara i fred för dylika. Därför är det icke tillbörligt att den skall stå i skamvrån längre. Den kan gärna flyttas litet närmare högsätet i liv och litteratur, ty den innebär en genväg till det som allt lyckosökande strävande syftar åt — ett stärkande av samhörighetskänslan.

Men detta ha de stränge moralisterna glömt. Man ser ned med förakt på gångna tiders humorister. De förgylla ju lasten och göra den nöjsam. Deras lustiga figurer äro så roliga, att man måste få lust att deltaga i deras liderliga lag. Ja, det är just det man får lust till, men det är icke därför att deras bestialitet i och för sig är så lockande, utan därför att de själva i den humoristiska belysningen blivit så tilldragande, att vi se bort ifrån deras bestialitet och finna dem älskvärda och nöjsamma. Vi tycka om dem. Och det är ju detta att tycka om våra likar som menas med kärlek. Kan någon för "Kristi skull" eller för den berömda "ideale fordrings" skull älska sin nästa, så är det gott och väl. Men vad man vanligen i den vägen får se bär just icke kärlekens tecken.

Det kallas ju kärlek detta, att med behärskad avsky nalkas en usling, bestraffa, å högre makters vägnar förstås, och slutligen benåda — å högre makters vägnar naturligtvis. Man är en domare — vem som har insatt en i det ämbetet vet inte jag — och man älskar efter den där grundsatsen: den man älskar agar man — en förmyndaregrundsats som egentligen icke passar varelsor, som samt och synnerligen äro mer eller mindre omyndiga. Att älska utan aga passar bättre och det är just vad humorn gör. Vi skratta åt varandra, och åt oss själva samt tycka om varandra, det är humorns innebörd.

Gångna tiders humorister hade väl ock ibland anfall av sedligt nit, men de buro sig så naivt åt, att det humoristiska ensamt framstod som det berättigade — det som man tyckte om, under det att sens moralen kom på som en löst hängande skylt, som man icke brydde sig om. "Detta är djävulen" stod det skrivet på plakatet över de medeltida mysteriernas lustigkurre — den arme präst-plågade humoristiske haltande hornbäraren, och det var naturligtvis meningen att inpränta förakt och avsky för honom. Men detta lovlige syfte förfelades alldeles, ty folket tyckte att halte fan var mer intressant och rolig än de andra personagera. Sankte Per med nycklarna och fru Dygd och alla de andra helgonen förvandlades till obetydliga bipersoner, som man var lika nöjd åt, under det att halte fan levde sig in i och förblev att vara omtyckt av folkets fantasi.

Det är också mycket möjligt att Shakespeare velat predika mot dryckenskap och osedlighet med sin Falstaff, men hans humor och konstnärslinne drev honom oemotståndligt att låta den tjocke riddaren framträda i fri plastik utan mycket av konstlad belysning från sedligheten — att låta honom föra sin egen talan såsom "Sir John för hela Europa". Och när han genom kung Henrik låter domen

falla över syndaren, är man knappast med längre — man tycker nästan att den glade prins Hal här snarare stigit ner ifrån en tron än stigit upp. Varför skulle han förstöta sin gamle vän? Är Sir John en bit sämre nu än han var för en vecka sen? Kan någon på allvar vredgas på Sir John? Finns det någon som icke skulle önska sig Sir John till umgängesvän? Nej, Sire, ni vinner måhända Frankrikes krona, men ni är icke mer prins Hal, kungen i ysterhetens och fördomsfrihetens och löjets konungarrike. Ni har dessutom blivit inskränkt och trång-sinnad, ty ni tror att en kung är något annat än den människa, som kronan betäcker. Tro mig, ni var närmare det mänskliga idealet, när ni låddes leka stråtrövare med John Falstaff och galne Poinc än när ni stod segrande på Azincourts slagfält.

Sir John Falstaff är den yppersta varelse som humorn någonsin avlat och framfött. Han är till den grad blottad på moraliska egenskaper att han ögonblickligen skulle förpassats till det understa gehenna, om han dömdes av dem som anse sig skyldiga att döma över andra, i enlighet med vad de kalla rättfärdighet. Men humorn dömer icke, den har endast sympati för alla människor, ”jämväl den onde”, såsom det står i katekesen — och därför har Sir John icke blivit förkastad, utan omhuldad med stor ömhet. Allt som kunnat göras för att förvandla ett dylikt bylte av osedlighet, lögn, skrytaktighet, feghet och låghet till en älskvärd personlighet har blivit gjort och med fullkomlig framgång. Vi känna icke den ringaste lust att säga ett ont ord om honom. Och vore vi alla i stånd att på samma sätt betrakta varenda människa vi mötte, höge och låge, onde och gode — vore i stånd att fullkomligt bortse från fel och brister och blott känna ett obeskrivligt behag, ju förvändare och skröpligare de uppförde sig — vart toge det då vägen med föraktet? Och vore vi fullständiga humorister, skulle vi betrakta allt och alla på det sättet. Alltså låtom oss bli humorister eller åtminstone icke förakta den smula humor, som ännu är kvar.

Humorn är som sagt icke helt och hållet avskaffad. Var vi färdas träffa vi medlemmar av humorns hemliga brödraskap. Och överallt där det finnes tillstådes är livet icke mer ett torrbränt helvete, sådant det skildras av naturalister och asketister i kapp. Humorn är hundarne, som slicka såren på den lidande Lazarus, och vänligare än den kristliga kärleken aktar den icke för rov att skänka den rike mannen den vattendroppe, efter vilken hans tunga trådde.

Men humorn åtnjuter icke det anseende den förtjänar och tidens ande är sådan, att den icke förmår framföda någon stor humorist. Och hos de diktarnaturer där den verkligen finnes, inom t. ex. Henrik Ibsen, tränges den i bakgrunden av moraliska syften, och får en anstrykning av Mefistofelisk ironi — eller också förflackas den till ett rolighetsmakeri, som endast kan betraktas som humor av lagre ordning.

Sanningssträvandet i litteraturen må ha sin uppgift att fylla. Men det får icke bli enahärskande i sin ensidighet, ty livet är icke ensidigt utan oändligt mångfaldigt. Den fria skönhetsdriften må ha sitt fria spel och den humoristiska gåvan må utveckla sig i all sin fylliga kraft, ty den tillspetsade kampen för tillvaron behöver nu mer än någonsin en infusion av försonlighet, vilken är en av huvudbeståndsdelarne i humor vid sidan av det estetiska elementet.